

פרשה שתומה

פרשת ויחי שונה משאר פרשיות התורה. שאר הפרשיות פותחות בפרשה חדשה, ואילו פרשת ויחי מתחילה באמצע פרשה, כלומר "פרשה שתומה" היא. וכך אמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה צו אות א, והובא כעין זה ברש"י בראשית מז כח): "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית מז כח) - למה פרשה זו שתומה מכל הפרשיות של תורה? אלא, כיון שנפטר אבינו יעקב, התחילה שעבוד מצרים על ישראל. דבר אחר, למה היא שתומה, מפני שביקש יעקב אבינו גלות את הקץ, ונסתם ממנו. דבר אחר, למה היא שתומה, מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם".

מבואר בפירוש השני בדברי חז"ל, שפרשה זו שתומה משום שנסתם מיעקב זמן הגאולה שביקש לגלות לבניו. אכן, כמה פעמים מצינו בפרשה שנסתלקה שכינה מיעקב, ולא התגלה לו מה שרצה, וכדלהלן.

סילוק השכינה בברכת בני יוסף

כאשר הגיע יוסף עם בניו, מנשה ואפרים, ליעקב אביו, כדי שיברכם, נאמר (בראשית מח ה-ט): "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף, וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו, בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה, וַיֹּאמֶר, קָחֶם נָא אֵלַי וְאֶבְרַכֶם". ופירש רש"י (שם פסוק ח): "ביקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים, ויהוא ובניו ממנשה. וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה, מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה". כלומר, יעקב לא יכול היה לברך את אפרים ומנשה משום שהסתלקה ממנו השכינה, וזאת משום שעתידים לצאת רשעים מאפרים ומנשה – ירבעם, אחאב ויהוא.

והדברים צריכים ביאור. האם משום שלאחר כמה דורות יצאו מהם רשעים, אין הם ראויים לברכה, והלא היו רבים מגדולי ישראל שיצאו מהם רשעים, ולא מצינו שהיה בכך משום טענה עליהם. האם אפרים

ומנשה אשמים בכך שבעוד שנים רבות יצאו רשעים מהם, ומדוע אינם ראויים לברכה, עד שהסתלקה שכינה מיעקב ולא יכול היה לברכם?

זאת ועוד, שהרי גם צדיקים גדולים יצאו מאפרים ומנשה, כפי שמובא במדרש (תנחומא ויחי סי' ו, והובא ברש"י בראשית מח יט): "שראה לגדעון עומד ממנשה... זה יהושע שעמד מאפרים". אם כן, **מדוע זה גרמו הרשעים לסילוק השכינה מיעקב**, ולכך שלא יכול היה לברך את אפרים ומנשה, והרי גם צדיקים יצאו מהם?

עוד יש להבין, שהנה לאחר ששאל יעקב מי אלה, ולא יכול היה לברך את אפרים ומנשה, אמר לו יוסף (בראשית מח ט): "בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֶה". ופירש רש"י: "בְּזֶה - הִרְאָה לוֹ שְׂטָר אִירוּסִין וְשְׂטָר כְּתוּבָה, וּבִיקֵשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים עַל הַדָּבָר, וְנָחָה עֲלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ". כלומר, יוסף הצליח להחזיר לאביו יעקב את רוח הקודש שהסתלקה ממנו, וזאת בכך שהראה לו את שטר האירוסין ושטר הכתובה שלו, וביקש רחמים על כך.

ואף ענין זה טעון ביאור.

מדוע דוקא יוסף ביקש רחמים על השכינה שהסתלקה מיעקב, ולא יעקב עצמו?

ועוד, **מדוע הראה יוסף ליעקב את שטר האירוסין ושטר הכתובה שלו**, ומדוע היה בכך כדי להחזיר ליעקב את רוח הקודש שהסתלקה ממנו? ויותר מכך, שהרי כפי שהתבאר, הסיבה שהסתלקה רוח הקודש מיעקב היתה משום הרשעים שעתידיים לצאת מאפרים ומנשה, ואיך נפתרה בעיה זו על ידי שטר האירוסין ושטר הכתובה?

סילוק השכינה בברכת השבטים

מצינו פעם נוספת שהסתלקה השכינה מיעקב. כאשר קרא יעקב לבניו, כדי לברכם, נאמר (בראשית מט א): "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו, וַיֹּאמֶר, הֲאֶסְפּוּ

וְאֶגִּידָה לְכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים". ואמרו חז"ל (פסחים נו ע"א): **"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה.** אמר, שמא חס ושלוש יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, **'שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'** (דברים ו ד). אמרו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה, פתח יעקב אבינו ואמר, **ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד**".

ויש להבין, מדוע כשנסתלקה שכינה מיעקב אבינו, שחש שמא יש פסול באחד מבניו, אמרו בניו את הפסוק **"שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"**? **מה ענינו של פסוק זה להחזרת השכינה שהסתלקה ממנו?**

גלות

הנה, כאשר היו ישראל בגלות, הם ירדו ממעלתם, ונגרס חסרון לשכינה הקדושה ולעם ישראל. כבוד השכינה וכבוד ישראל נפגם ונחסר כאשר עם ישראל נמצא בגלות, כפי שנאמר (ירמיה יג יז): **"וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּהָ, בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גוֹה, וְדַמְעַתְּדָמְעָה, וְתִרְדַּע עֵינַי דְּמָעָה, כִּי נִשְׁבָּה עֶדְרָה הִיא"**. ופירשו חז"ל (חגיגה ה ע"ב): **"מאי מפני גוה? אמר רב שמואל בר יצחק, מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לנכרים.** רבי שמואל בר נחמני אמר, מפני גאוותה של מלכות שמים". כלומר, הגלות גורמת הן להשפלת כבודם של ישראל, והן להשפלת כבוד מלכות שמים.

ויותר מכך. כאשר נמצאים ישראל בין הגויים יש חשש שיתערבו בהם ויתבוללו בהם וילמדו ממעשיהם, כפי שנאמר (תהלים קו לה): **"וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם"**. כאשר עם ישראל נמצא בגלות, ואינו נמצא באותה דרגת קדושה, הרי שיש לו פחות כוח כדי לנצח את הנסיונות הסובבים אותו מכל עבר.

על סכנה עצומה זו ניתן ללמוד ממה שקרה לעם ישראל בזמן גלות בבל. לא היתה זו גלות ארוכה, שהרי היא ארכה שבעים שנה, כפי שנאמר: **"כִּי**

כה אמר ה', **כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם**, והקמתי עליכם את דברי הטוב, להשיב אתכם אל המקום הזה" [על חשבון השנים הללו, ראה מגילה יא ע"ב]. זאת ועוד, בסוף הגלות עדיין חיו זקנים שזכרו את בית המקדש בבנינו, כפי שנאמר (עזרא ג יב): "ורבים מהכהנים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הפית הראשון בידו, זה הפית בעיניהם, בכים בקול גדול". ובכל זאת, חטאו שם ישראל כאשר הם נהנו מסעודתו של אחשוורוש (ראה מגילה יב ע"א), וכן התבוללו ונשאו נשים גויות, כפי שנאמר (עזרא י ב): "אנחנו מעלנו באלהינו, ונשב נשים נכריות מעמי הארץ".

ואם בגלות בבל היתה סכנה עצומה, הרי שבגלות מצרים היתה סכנה עצומה פי כמה וכמה, שהרי המצרים היו שטופי זימה והמקולקלים שבאומות (ראה רש"י ויקרא יח ג). בני ישראל היו במצרים זמן רב של מאתיים ועשר שנים (ראה רש"י בראשית מב ב), ובמהלך הגלות כבר מתו כל מי שידע את מצבם שלפני הגלות, כפי שנאמר (שמות א ו): "ונקמת יוסף וכל אחריו וכל הדור ההוא". ובגלות זו, גלות מצרים, עבדו ישראל עבודת פרך, אשר גזלה מהם גם את כוחותיהם הרוחניים לעמוד בנסיונות העצומים שבפניהם. משום כך, הירידה למצרים היתה הגלות הקשה ביותר, ושורש כל הגלויות (ראה רמב"ן בראשית מז כח).

גלות קשה זו, אשר גורמת לפגיעה בכבוד שמים ובכבוד ישראל, ויש בה סכנה רוחנית עצומה, מביאה לכך שגם השכינה גולה עם ישראל (ראה ראש השנה לא ע"א), ואינה שורה אף על הצדיקים, כפי שנאמר (איכה ב ט): "מלכה ושריה בגוים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה".

את כל זה ידע יעקב, ולכן הוא חשש כל כך לרדת למצרים, עד שהוצרך הקדוש ברוך הוא להבטיחו: "אנכי ארד עמך מצרמה, ואנכי אעלה גם עלה, ויוסף יטית ידו על עיניך". כלומר, הקדוש ברוך הוא רומז לו שהוא לווה אותו בגלות הארוכה למצרים, וידאג לכך שבני ישראל יצאו משם

בלי פגע, והוא מסיים ברמז לכך שיוסף יהיה זה שימונה כדי לדאוג לבני ישראל בגלות מצרים.

יוסף נשלח להקדים רפואה למכה

כאמור, יוסף היה הממונה לדאוג לכך שבני ישראל לא יתקלקלו בגלות מצרים, ולא ירדו ברוחניותם. משום כך, שלח הקדוש ברוך הוא את יוסף למצרים כמה שנים קודם לכן, כדי להקדים רפואה למכתם, כפי שאמר ריש לקיש (מגילה יג ע"ב): **"אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה"**.

אכן, יוסף היה ראוי ביותר לשליחות זו, שהרי בהיותו נער צעיר בן שבע עשרה שנים עמד בנסיון עריות קשה ביותר עם אשת פוטיפר. מדובר היה בנער צעיר שנמכר לעבדות, ונמצא רחוק מביתו וממשפחתו. חז"ל (יומא לה ע"ב) מתארים עד כמה ניסתה אשת פוטיפר לפתותו, וכך אמרו: **"בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית, לא לבשה לו ערבית. בגדים שלבשה לו ערבית, לא לבשה לו שחרית. אמרה לו, השמע לי. אמר לה, לאו. אמרה לו, הריני חובשתך בבית האסורין. אמר לה, ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך, ה' זקף כפופים. הריני מסמא את עיניך, ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה, ולא רצה לשמוע אליה"** [נראה על כך גם בראשית רבה פרשה פז אות י, ובתנחומא וישב ס"ט]. **הרי שיוסף עמד בנסיונות עצומים, ולא נכשל בהם.** לכן, הוא הראוי להגן ולשמור על ישראל מפני הנסיונות של גלות מצרים, וכפי שאמרו חז"ל (סוטה לו ע"ב) שבזכות עמידתו בנסיון **"זכה ונעשה רועה,** שנאמר (תהלים פ ב): **"רעה ישראֵל האֲזִינָה נְהַג פְּצֹאן יוֹסֵף"**

יוסף גם נקט בפעולות מיוחדות כדי להציל את ישראל שלא יתקלקלו בגלות מצרים, כפי שמובא במדרש (בראשית רבה פרשה צא אות ה): **"כיון שחזק הרעב בארץ, נתקבצו המצרים ובאו אצל יוסף. אמרו לו, תנה לנו**

לחם. אמר להם, אלהי אינו זן את הערלים, **לכו ומולו את עצמיכם, ואתן לכם.** הלכו אצל פרעה, והיו צועקים ובוכים לפניו... אמר להם, לכו אל יוסף, אם יאמר לכם חתכו מבשרכם, שמעו לו, שנאמר (בראשית מא נה): **יֹאשֶׁר יֹאמֶר לְכֶם תַּעֲשׂוּ."**

ולכאורה יש להבין, **מדוע זה רצה יוסף שהמצרים ימולו את עצמם,** והלא אין מצות מילה נוהגת בגויים?

ונראה לבאר, שהואיל והיו המצרים שטופי זימה, רצה יוסף שימולו עצמם, שכן **חיתוך הערלה מחליש את כח התאוה.** ואכן, העיד הכתוב על בני ישראל, שלא היו המצרים שולטים בנשותיהם (ראה רש"י במדבר כו ה).

יוסף גם דאג **להעביר את המצרים ממקום למקום,** כפי שנאמר (בראשית מז כא): **"וַיָּאֶתְּ הָעַם הָעֶבְרִי אֹתוֹ לְעֵרִים, מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קֶצֶהוּ,"** ואמרו חז"ל (חולין ס ע"ב) שהוא עשה כן **כדי שלא יקראו לאחיו "גולים".** כלומר, יוסף לא רצה שבני ישראל יהיו גולים במצרים, ולכן העביר את המצרים ממקום למקום, כך שגם הם יהיו חדשים במקומם, ולא יהיו בני ישראל נחותים מהם. הרי שמהות הגלות היא ההשפלה שבגלות, ויוסף היה זה שגרם לכך שבני ישראל לא יהיו גולים ומושפלים.

גילוי השכינה בגלות

לפי זה יובן מדוע כשביקש יעקב לגלות את הקץ, נסתם ממנו הדבר, ולכן פרשה זו סתומה. **יעקב הרגיש באותו זמן החלה גלות מצרים, ושישראל החלו להיות משועבדים במצרים.** וכפי שביארנו, שכאשר ישראל בגלות, גם השכינה בגלות, ולכן הסתלקה מיעקב רוח הקודש. ובדרך רמז, אפשר לומר שזה הוא ביאור המילים **"ביקש יעקב לגלות את הקץ"**, והיינו שיעקב רצה לגלות את השכינה שהיתה באותה עת בהסתר ובגלות, אך הקדוש ברוך הוא לא הסכים לכך. משום כך הצטער יעקב אבינו, עד שאמרו בניו **"שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד."** בניו של יעקב הוכיחו לו בכך שאין הם

נותנים לגלות להרחיקם ואפילו במעט מהאמונה באחדות ה'. **הם הוכיחו לו שהם שומרים את המסורת כפי שהיתה לפני שגלו למצרים.** וכששמע יעקב כך, הוא התנחם ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". **כלומר ש"לעולם ועד", ואפילו בזמן שעם ישראל בגלות, והשכינה מצויה בהסתר ולא בגילוי, מכל מקום "ברוך שם כבוד מלכותו".** מלכות ה' קיימת לעד, ועם ישראל אינם זזים מלהאמין בו ובמלכותו. בכך מובן מדוע כשנסתלקה השכינה מיעקב, חשב שיש פסול באחד מבניו, ואיך ניחמו אותו באמירת שמע ישראל.

על פי דברים אלו מבואר גם מדוע כאשר ראה יעקב שירבעם ואחאב ויהוא עתידים לצאת מאפרים ומנשה נסתלקה ממנו השכינה. **מלכים אלו היו מנהיגי ישראל בגלות, שהרי הם מלכו על עשרת השבטים שגלו, והיו רחוקים מבית המקדש, מקום השראת השכינה.** תפקידם של מלכים אלו היה ללכת בדרך יוסף אביהם, לשמור על ישראל בגלות, שלא יחטאו, אולם הם לא מילאו את תפקידם. להיפך, הם החטיאו את העם, וגרמו לו להתקלקל בגלות. יעקב שידע זאת, והבין ששורש כל הגלויות, כאמור, בגלות מצרים הוא, הצטער מאוד ונסתלקה ממנו שכינה, ומשום כך הוא לא יכול היה לברך את אפרים ומנשה. אם כן, אין להקשות מכך שגם צדיקים גדולים יצאו מאפרים ומנשה, ומדוע גרמו אלו להסתלקות השכינה, שכן **מלכים אלו הם שגרמו להתרחקות ולהסתרת השכינה בגלות, וכפי שביארנו.**

אולם, יוסף החזיר לאביו את רוח הקודש, **ודוקא יוסף ביקש רחמים עליו שתחזור השכינה לשרות על יעקב, ולא יעקב עצמו,** שכן כפי שביארנו, זה היה **תפקידו של יוסף, לשמור על ישראל מנזקי הגלות.**

עתה, יבואר גם מדוע יוסף עשה זאת על ידי שהראה לאביו את שטר אירוסין ואת שטר הכתובה שלו. יוסף הראה לו שקשור הוא לאותם מנהיגים שראה בבית אביו עוד לפני גלות מצרים. **הוא הראה לו שטר**

אירוסין ושטר כתובה שהיו כתובים בדיוק באותו האופן שבו כתבו שטרות אלו לפני גלות מצרים. יוסף רמז לו בכך שמחזיק הוא בכל המנהגים, ושהגלות לא גרמה לשום ריחוק מהקדוש ברוך הוא ולשום קלקול. משראה יעקב כך, חזרה רוח הקודש אליו, ויכול היה לברך את אפרים ומנשה.

פעולותיו של יוסף להציל אותנו מהגלות, הן אלו שמחזיקות אותנו בכל הדורות ובכל הגלויות, וכפי שכתב הרמב"ן (דברים כח מב): "אחרי היותנו בגלות בארצות אויבינו, לא נתקללו מעשה ידינו, ולא אלפינו ועשתרות צאננו ולא כרמינו וזיתינו ואשר נזרע בשדה, אבל אנחנו בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא, או בטוב מהם שרחמיו עלינו, כי ישיבתנו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו (ויקרא כו מד): 'וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתְם בְּאֶרֶץ אֲיִבֵיהֶם, לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלְתֶּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם'".